

PLYNOVÁ CHROMATOGRRAFIE (GC)

Dělení látek mezi stacionární a mobilní fází

– na základě rozdílů v těkavosti a struktuře

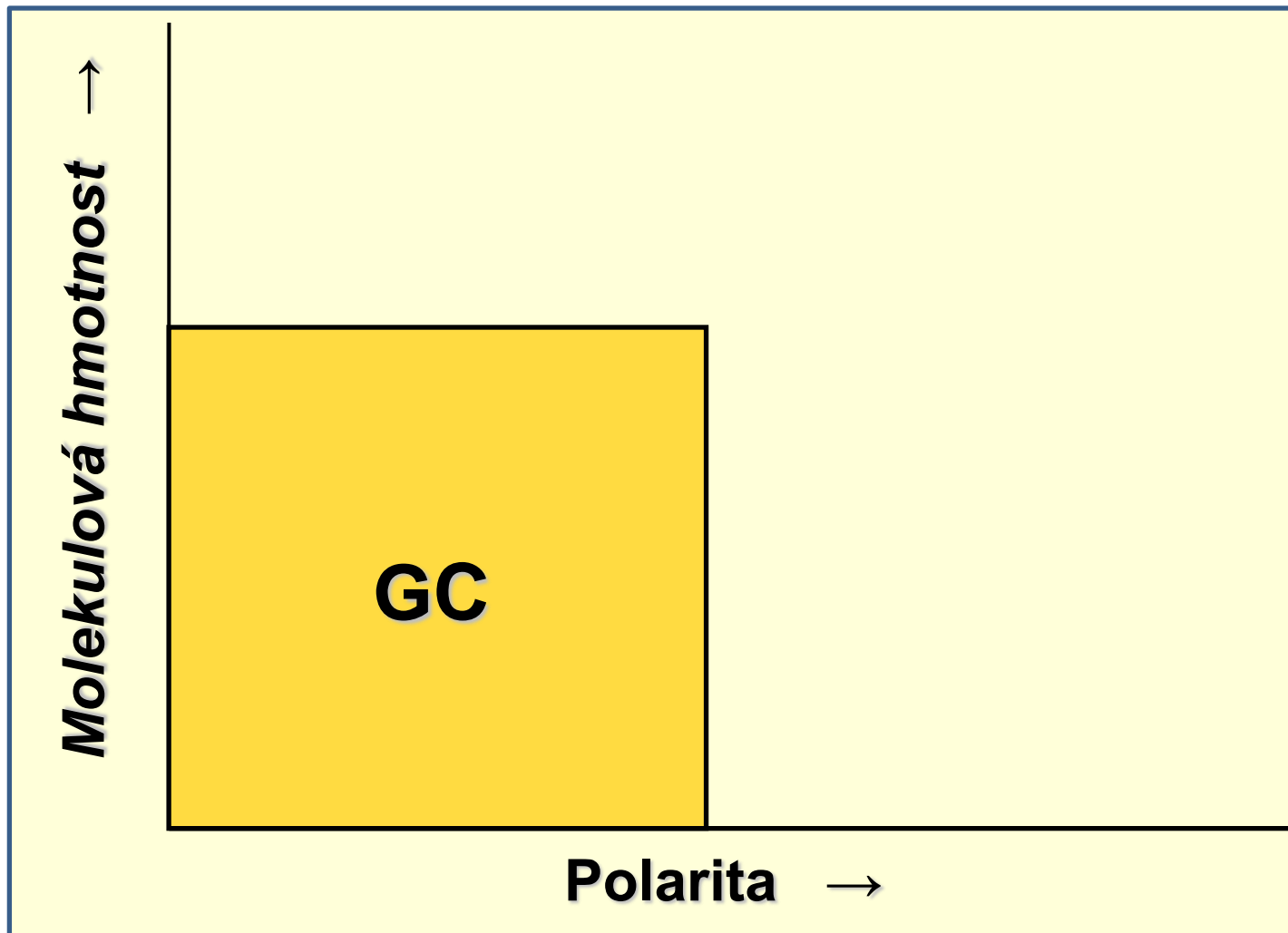
(separované látky vykazují rozdílnou chromatografickou afinitu)

Metoda vhodná pro látky:

- **termostabilní a nereaktivní s ostatními látkami**
- **s přijatelnou těkavostí - při 350 °C musí být alespoň částečně v plynném stavu (horní hranice těkavosti, možnost derivatizace)**
- **není vhodná pro většinu anorganických sloučenin (lze použít pro H₂O, plyny apod.)**

Odhad vhodnosti sloučeniny pro GC:

TECHNICKÁ REALIZACE PLYNOVÉ CHROMATOGRAFIE

Nástřik - Injektor

Split/splitless, on-column, pulzní techniky

Nástřik velkých objemů (PTV, on-column-SVE)

Desorpční techniky

Separace - kolona

Náplňové a kapilární kolony

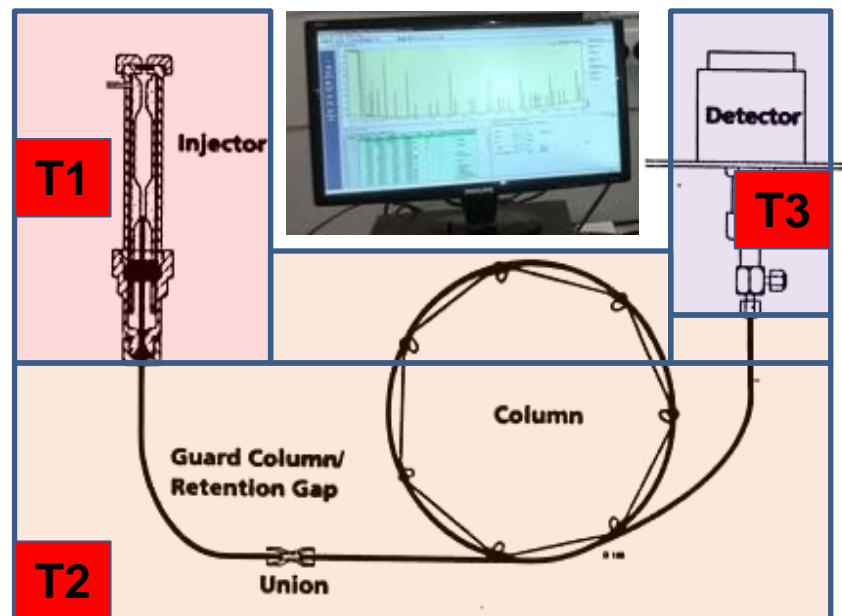
Paralelní a vícerozměrná GC

Detekce - detektor

Retenční čas, spektrum

Kvantifikace - software

Odezva detektoru - plocha nebo výška píku

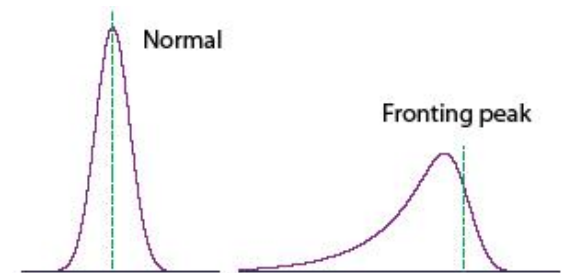

GC SEPARACE - teorie I

Po **vstupu do kolony** dochází k **rozdělování** molekul analytů mezi **stacionární (SF) a mobilní fází (MF)**, systém se blíží rovnovážné distribuci mezi SF a MF, což lze popsat pomocí distribuční konstanty K_D

K pohybu molekul kolonou dochází pouze prostřednictvím mobilní fáze - všechny molekuly projdou stejnou dráhou v odlišných časech podle rozdílné velikosti afinity ke stacionární fázi.

Každá molekula může vstoupit do stacionární fáze a zase z ní vystoupit. Pokud je pozice obsazena, molekula putuje dále až najde volné místo. Na uvolněné místo může vstoupit další molekula. Při velkém množství molekul (přesycení systému) může dojít k rozšiřování eluční zóny a snížení zádrže (retence) - tzv. peak fronting.

GC SEPARACE - teorie II

Separace 2 látek nastává, pokud je distribuce jejich molekul mezi SF a MF rozdílná.

Možnosti zvýšení separace:

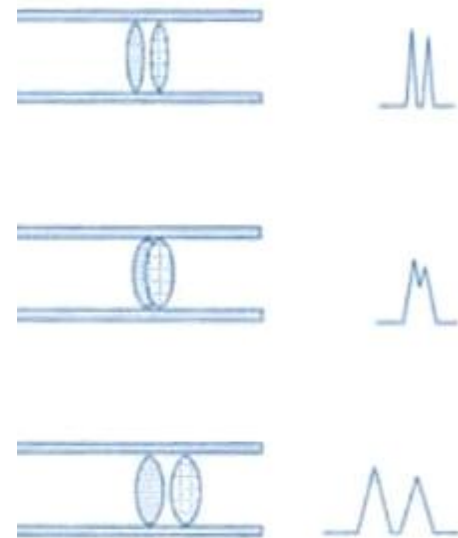
1. Zvýšením rozdílů retenčních časů

(*termodynamický aspekt*) - ovlivnění interakcí mezi analytem a SF změnou K_D a teploty

2. Zúžením píků (kinetický aspekt)

- rozměry kolony, rychlost MF, parametry SF apod.

⇒ úzké eluční zóny potřebují pro separaci menší rozdíl retenčních časů

GC SEPARACE - teorie III

HLAVNÍ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ SEPARACI:

- **stacionární fáze** - větší rozpustnost (afinita) analytu pro danou SF = větší retence
- **struktura analytu** - 1. analyt rozpustnější (s vyšší afinitou) pro danou SF než 2. analyt
- **teplota** - ovlivňuje distribuci molekul mezi SF a MF
 $\uparrow$ teplota $\Rightarrow \uparrow$ molekul v MF $\Rightarrow \downarrow t_R$
 $\Rightarrow$ užší eluční zóny s nižšími retenčními časy

Další faktory: **rozměry kolony, nosný plyn a jeho rychlost**

GC SEPARACE - kapacitní faktor - k

Závisí na: typu kolony - SF a rozměry, teplotě, lineární rychlosti MF

*Molekuly jakéhokoliv analytu projdou stejnou délkou (objemem) kolony, což je tzv. **mrtvý (eluční) objem** vyjádřený jako retenční čas analytu procházejícího systémem bez zádrže v čase t_M*

⇒ **redukovaný retenční čas (t_R')** vyjadřující dobu strávenou v SF je pro daný analyt získán jako retenční čas (t_R) zmenšený o mrtvý retenční čas:

$t_R' = t_R - t_M$, retenční časy analytů se tedy liší o rozdíl časů strávených ve SF

Kapacitní faktor (retenční faktor) – k:

- poměr doby strávené analytem v SF (t_R') a v MF (t_M)

$$k = t_R' / t_M = (t_R - t_M) / t_M$$

Měřítka zádrže jedné sloučeniny v SF v porovnání s druhou
($k = 0$ bez zádrže, $k = 1$ slabá zádrž, $k = 10$ silná zádrž)

- charakterizace GC separace z hlediska rychlosti

GC SEPARACE - distribuční konstanta K_D - I

Distribuční konstanta – K_D :

- poměr molární koncentrace analytu v SF (c_S) a v MF (c_M)
- vyjadřuje distribuci analytu mezi SF a MF
- konstantní pro daný analyt, SF a teplotu

Analyty se rozdělí mezi SF a MF v závislosti na **teplotě kolony, své struktuře a charakteru SF (chromatografické afinitě)**

$$K_D = c_S / c_M = k \beta = (t_R' / t_M) (r / 2 d_f),$$

kde $\beta = r / 2 d_f = V_M / V_S$ je fázový poměr.

GC SEPARACE - distribuční konstanta II

$K_D = c_S / c_M = k \beta = (t_R' / t_M) (r / 2 d_f)$, $\beta = r / 2 d_f = V_M / V_S$ je fázový poměr,

$$\Rightarrow k = K_D / \beta = K_D 2 d_f / r$$

- užitečné pro **odhad vlivu změn parametrů kolony** při optimalizaci metody **na retenci a účinnost kolony**

- pro zvýšení **k** je nutné buď $\uparrow K_D$ nebo $\downarrow \beta$ a naopak $\uparrow \beta \Rightarrow \downarrow k$ (při K_D konst.)

$\beta = r / 2 d_f$ $\Rightarrow \uparrow \beta \approx \uparrow r$ (tedy $\uparrow$ poloměr kolony) nebo $\approx \downarrow d_f$ (tedy $\downarrow$ tloušťka SF)

Vztah obsahující délku kolony a MF (nosný plyn - typ a průtok)

$$t_R' = t_M (2 c_S d_f) / (c_M r) ; t_M = L / u$$

$$\Rightarrow t_R' = (2 c_S d_f L) / (c_M r u) = \underbrace{(c_S / c_M)}_{K_D} \underbrace{(2 d_f / r)}_{1/\beta} \underbrace{(L/u)}_{t_M}$$

K_D

$1/\beta$

t_M

GC SEPARACE - distribuční konstanta III

Vliv teploty na K_D

$\uparrow$ teplota $\Rightarrow \downarrow K_D \Rightarrow \downarrow$ retence

- malá změna teploty = velká změna retence (při β konst.)

$\uparrow K_D \Rightarrow$ silnější spojení se SF = $\uparrow t_R$

- vícekrát přenos hmoty = delší analýza = více analytu ve SF, kde se nepohybuje $\Rightarrow$ analyt vnášen do detektoru dlouho v rozmyté zóně

= široké píky

$\downarrow K_D \Rightarrow$ více analytu v MF = $\downarrow t_R$

- rychlý přenos do detektoru = úzké píky

K_D se nemění pro všechny analyty stejně - vhodné programování teploty:

- na začátku analýzy $\uparrow K_D$ (nižší teplota) - zlepšuje separaci

- na konci analýzy $\downarrow K_D$ (vyšší teplota) = užší píky

GC SEPARACE - separační faktor, selektivita - α

Schopnost SF separovat 2 sloučeniny - α

- poměr retencí dvou píků - vzdálenost mezi vrcholy dvou píků
- *žádná informace o kvalitě rozdělení,*
- *stejně pro široké (slité) i úzké píky*

$$\alpha = k_2 / k_1 = (t_{R2} - t_M) / (t_{R1} - t_M)$$

- *určena funkčními skupinami, závisí na specifických interakcích analytů se SF*
- *pokud > 1 , lze sloučeniny rozdělit (někdy pouze částečně)*
- *je-li $= 1$, pak v daném systému nelze sloučeniny rozdělit*

GC SEPARACE - účinnost (výkonnost) - I

Účinnost (efficiency $\approx$ výkonnost) = počet teoretických pater - n

$\uparrow$ účinnost $\Rightarrow$ $\downarrow$ šířka eluční zóny $\Rightarrow$ $\uparrow$ separační potenciál

užší eluční zóny = vyšší kapacita píků

- bezrozměrná veličina spočítaná pro 1 analyt
- vztah mezi retenčním časem a šířkou píku

$$n = 16 (t_R/w_b)^2 = 5,545 (t_R/w_h)^2$$

w_b - šířka píku na základně, w_h - šířka píku v polovině výšky

GC SEPARACE - účinnost (výkonnost) - II

Účinnost = počet teoretických pater - n

- *n je dáno výběrem sloučeniny - píku použitého k výpočtu: je vyšší pro dříve se eluující sloučeniny a s rostoucím retenčním časem klesá (eluční zóny = píky se rozšiřují)*
- *správná charakterizaci kolony - pík s $k > 5$ (lineární závislost n a k)*
- *porovnání účinnosti kolon - použité píky identické k*
- *vypočtené n ve skutečnosti popisuje účinnost celého analytického systému (injektor, průtok nos. plynu, teplota kolony, ...)*
- *zúžení píků programováním teploty - zásadní vliv na hodnotu n*

GC SEPARACE - účinnost (výkonnost) - III

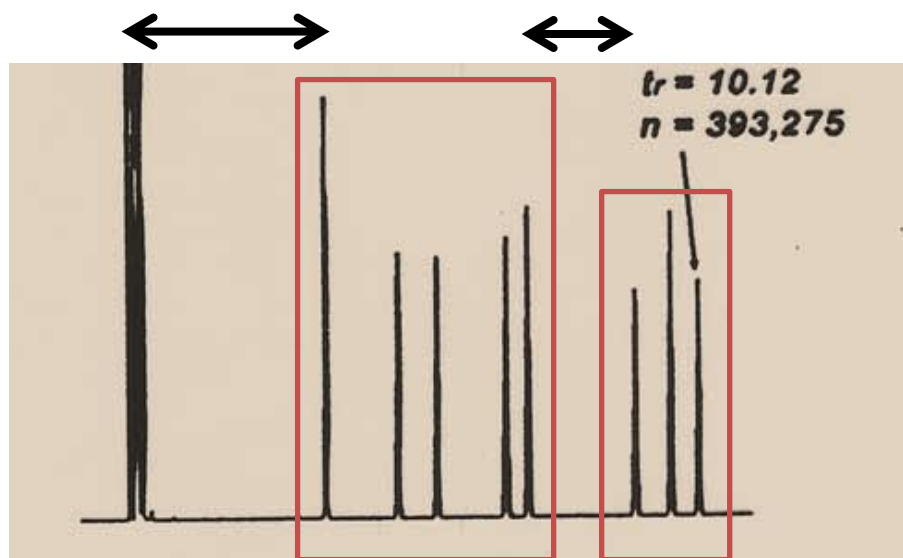
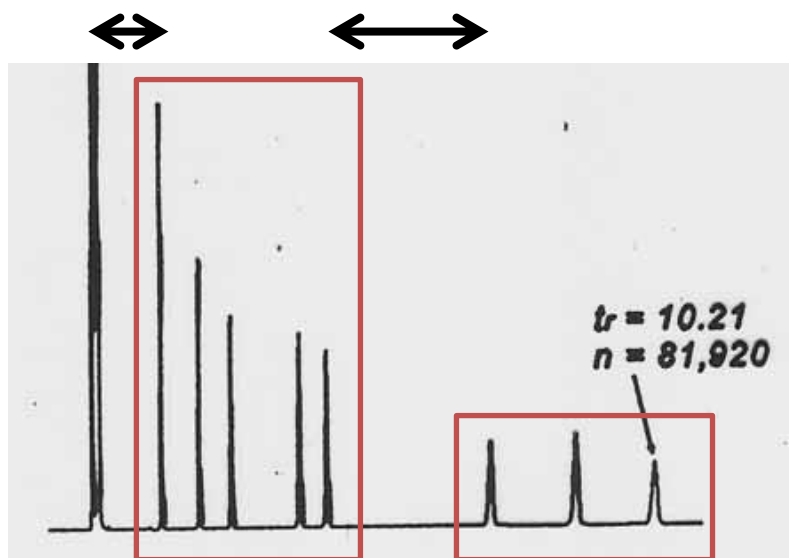
Účinnost = počet teoretických pater - vliv teploty

↑ účinnost ⇒ ↓ šířka eluční zóny

izotermní

X

programovaná teplota

GC SEPARACE - účinnost (výkonnost) - IV

Výška ekvivalentní teoretickému patru (h, HETP)

$$\downarrow h \Rightarrow \uparrow n \Rightarrow \uparrow \text{účinnost}$$

- část kolony, ve které dojde jednou k ustavení rovnováhy
- počet teoretických pater - celkový nebo na metr délky kolony

$$h \text{ (HETP)} = L / n$$

- změna počtu teoretických pater v čase $\Rightarrow$ kontrola po definovaném počtu analýz = úředně uznatelný důkaz změny vlastností kolony - např. při akreditovaných analýzách $\Rightarrow$ zkrácení X výměna kolony

GC SEPARACE - rozlišení R

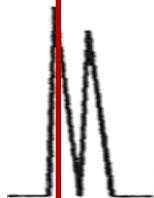
Míra separace mezi dvěma píky s ohledem na šířku píků
- měřítko kvality rozdělení sloučenin

**R je dáno účinností ($n \approx$ tvar píku), selektivitou stacionární fáze (α)
a retenčním časem (k)**

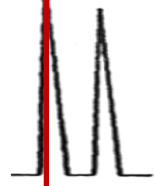
$$R = 1/4 n^{1/2} ((\alpha-1)/\alpha) (k/(k+1)) \text{ nebo } R = 1,18 (t_{R2} - t_{R1}) / (W_{h1} + W_{h2})$$

$R < 1,5$ (částečný) překryv píků; nižší n a α

$R = 1,5$ píky rozdělené bez baseline mezi sebou

$R > 1,5$ píky rozdělené s odstupem; vyšší n a α

GC SEPARACE - van Deemterova teorie - I

Vlivy na eluční zóny (tvar píků) - rozšiřování a jiné deformace
Teorie vytvořená pro náplňové kolony (následně zjednodušená pro kapilární kolony)

1. VÍŘIVÁ (turbulentní) DIFUZE v MF - H_F

Rozdílné proudění MF mezi částicemi sorbentu z důvodu rozdílných vzdáleností mezi nimi (tvoří se různé kanálky) $\Rightarrow$ molekuly analytů postupují v MF různě rychle

2. MOLEKULÁRNÍ (axiální nebo longitudinální) DIFUZE v MF - H_L

Analyt je na začátku kolony v úzké zóně o vysoké koncentraci
 $\Rightarrow$ při postupu kolonou na obou koncích zóny koncentrační gradient
 $\Rightarrow$ difuze molekul z místa o vyšší konc. do místa o nižší konc. (Fick. z.)
- projevuje se méně s $\uparrow u$

GC SEPARACE - van Deemterova teorie - II

3. ODPOR PROTI PŘENOSU HMOTY VE SF - H_S

Molekuly difundují z MF do SF a zpět a různě hluboko $\Rightarrow$ rozdílná zadrž
Molekuly v MF “předběhnou” molekuly ve SF (SF je obsazena) $\Rightarrow$
rozšíření eluční zóny

4. ODPOR PROTI PŘENOSU HMOTY V MF - H_M

Proud MF v koloně (v kanálcích mezi částicemi) nejednotný
– u stěny (povrchu sorbentu) minimální X ve středu toku maximální
 $\Rightarrow$ molekuly postupují různou rychlostí. Difuzní přestup molekul mezi
proudy – vyrovnání rozdílů.
- projevuje se více s $\uparrow u$

$$H = H_F + H_L + H_S + H_M = A + B/u + (C_S + C_M) u$$

$$H = A + B/u + C u$$

GC SEPARACE

Volba parametrů k dosažení požadovaného rozlišení

1. Programování teploty, programování tlaku, různé délky a průměry kolony, různé tloušťky SF
  - vliv na šířku píků, retenční čas (může dojít ke změně elučního pořadí), kapacitu píků, rozložení píků na chromatogramu
2. Volba stacionární fáze - rozdílnost charakteru a velikosti retence, rozdílnost selektivity - dochází ke změně elučního pořadí, rozdílný vliv na rozdílné analyty - aplikace paralelní chromatografie na dvou různých SF
3. Volba mobilní fáze - různé nosné plyny - rozdíly v rychlosti průtoku

GC SEPARACE

Rozměry kolony - účinnost a rozlišení

$$R = 1/4 n^{1/2} ((\alpha-1)/\alpha) (k/(k+1))$$

$$t_R' = (2 c_S d_f L) / (c_M r u) = (c_S / c_M) (2d_f / r) (L / u)$$

$$n = L / h; \quad n = 16 (t_R / w_b)^2$$

Délka kolony:

$\uparrow L \Rightarrow \uparrow n$ $2x \uparrow L \Rightarrow \uparrow R$ ale jen o 25 - 35 %

Vnitřní průměr kolony:

$\downarrow r \Rightarrow \uparrow n$ $4x \downarrow r \Rightarrow 2x \uparrow R$

Tloušťka filmu SF:

$\uparrow d_f \Rightarrow \uparrow \text{retence}$

Velmi těkavé sl. ($k < 5$): $\uparrow d_f \Rightarrow \uparrow n$

Méně těkavé sl. ($k > 5$): $\uparrow d_f \Rightarrow \downarrow n$ (eluze za vyšších T $\Rightarrow$ rozšiřování píků)

GC SEPARACE

Teplota - účinnost a rozlišení

↑ **teplota** ⇒ ↓ **retence**

Vliv na rozlišení není jednoznačný, ale je významný - teplota ovlivňuje nejen retenci, ale i šířku píku, tj. účinnost.

Významnou roli hraje programování teploty - buď lineárně nebo v různých rampách a gradientech - lze ovlivnit i pořadí eluce analytů (podle významnosti vlivů - tzv, afinita) a rozlišení.

DĚLENÍ ČLENŮ HOMOLOGICKÝCH ŘAD: změna teploty má podobný vliv na retenci všech analytů

DĚLENÍ SLOUČENIN RŮZNÉHO CHARAKTERU: změna teploty má zásadní vliv na dělení

Minimální změna teploty může mít **významnější vliv** na dělení než změna tloušťky filmu či délky kolony

GC SEPARACE

Nosný plyn I - účinnost a rozlišení

Inertní, neovlivňuje sorpce-desorpce ani selektivitu

Jeho typ a rychlost průtoku ovlivňují účinnost a dobu analýzy

Lineární rychlost - u (cm/s)

- rychlost nosného plynu při postupu kolonou
- není stejná v celé koloně - používá se průměrná

Van Deemterova křivka

- vztah u a účinnosti vyjádřené jako h (výška ekvivalentní teor. patru)
- pro $h_{\min}$ je dosaženo nejvíce teor. pater tedy nejvyšší účinnosti

$$h = A + B / u + C u$$

GC SEPARACE

Nosný plyn II - účinnost a rozlišení

Golayova rovnice pro kapilární kolony - neobsahuje A (sorbent):

$$h = B / u + C u$$

↓ **u** = malá rychlost analytu v koloně = více přenosů hmoty mezi MF a SF ⇒ velká longitudinální difuze (zóny se smývají)

↑ **u** = minimální longitudinální difuze ⇒ pouze omezený počet přenosů hmoty

OPTIMÁLNÍ LINEÁRNÍ RYCHLOST

je proto kompromisem pro tyto protichůdně působící jevy.

GC SEPARACE

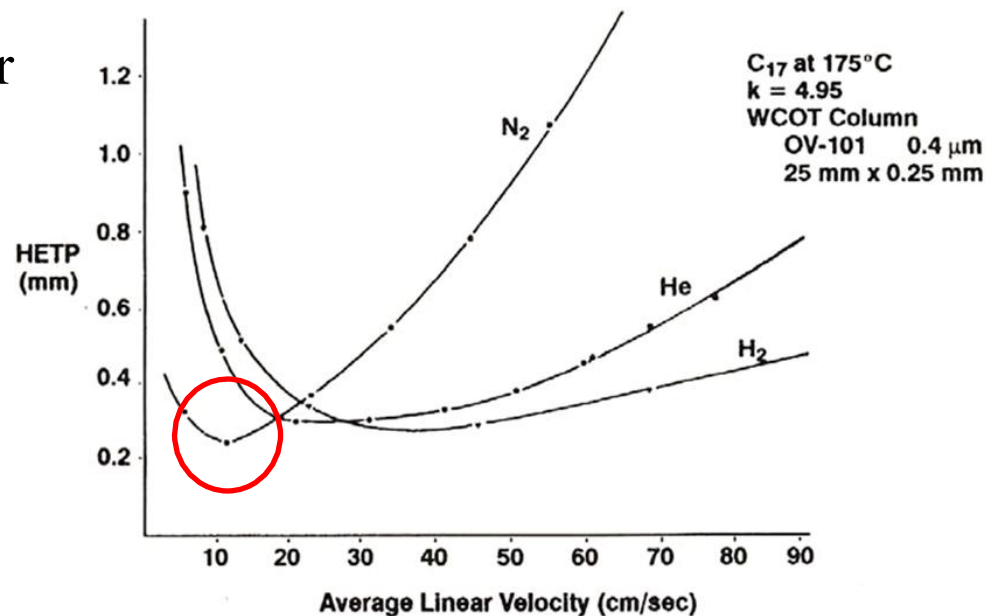
Dusík jako nosný plyn - N₂

Nejvyšší účinnost ($h_{\min}$)

Hodnota optimální u - nízká (malé průtoky) a velice úzký rozsah

⇒ vysoké retenční časy

- křivka velmi strmá ⇒ malé zvýšení rychlosti = velká změna účinnosti
- není-li aplikován konst. průtok, dochází k eluci při neoptimální lin. rychl.
- levný a dostupný
- možnost výroby - generátor

GC SEPARACE

Helium jako nosný plyn - He

Přijatelně vysoká účinnost ($h_{\min}$) - nižší než u N_2

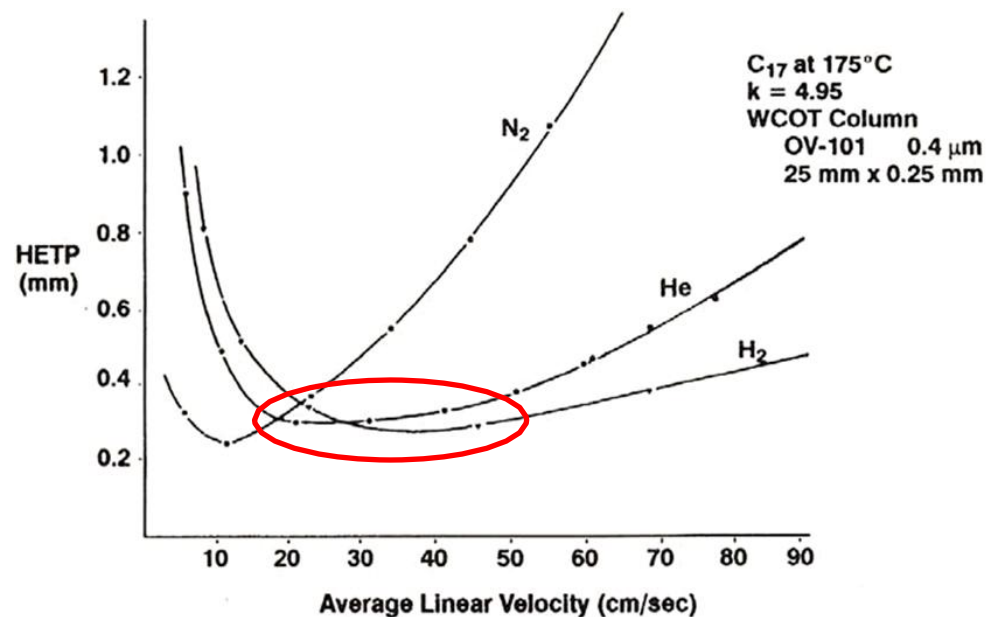
Hodnota optimální u - dostatečně vysoká a větší rozsah

⇒ nižší retenční časy- křivka není tak strmá

⇒ zvýšení rychlosti = malá změna účinnosti

- drahý a omezeně dostupný

⇒ dochází k nárůstu ceny

GC SEPARACE

Vodík jako nosný plyn - H₂

Vysoká účinnost ($h_{\min}$) - mezi N₂ a He

Hodnota optimální u - vysoká a velký rozsah

⇒ nižší retenční časy- křivka je plochá

⇒ zvýšení rychlosti = minimální změna účinnosti

- přijatelná cena a dostupnost
- možnost výroby - generátor

